

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษา ความเป็นประสาสังคมในการปฏิบัติการทางสังคมของชุมชนชนบท และวิเคราะห์องค์ประกอบของความเป็นประสาสังคมในการปฏิบัติการทางสังคมของชุมชนชนบท

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาชุมชนด้วยตนเอง และร่วมให้ชีวิตอยู่กับชุมชนอย่างต่อเนื่องในช่วงระยะเวลาของการวิจัย เพื่อที่จะสามารถเข้าใจถึงการปฏิบัติการทางสังคมของชุมชน ซึ่งจะช่วยในการทำความเข้าใจความหมายของปรากฏการณ์ทางสังคม ที่มีกระบวนการสลับซับซ้อนและเป็นพลวัต และทำความเข้าใจพฤติกรรมของคนในชุมชน ตลอดจนปรากฏการณ์ทางสังคมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และเพื่อให้ได้ข้อมูลครบตามประเด็นที่ศึกษา ผู้วิจัยยังได้กลับเข้าไปในชุมชนในระยะหลังอีกเป็นช่วง ๆ เพื่อเก็บข้อมูลบางประเด็นเพิ่มเติมอันเป็นการได้มาซึ่งข้อมูลที่ครอบคลุมและสมบูรณ์ ที่สุด และถือเป็นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาในระยะแรก ๆ ด้วย ประกอบกับประเด็นที่ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเป็นประเด็นที่ว่าด้วยคุณลักษณะของปรากฏการณ์ที่เป็นการศึกษาถึงพฤติกรรมมนุษย์ในสังคมจากสภาพแวดล้อมตามความเป็นจริงของบริบทที่ศึกษา การศึกษาวิจัยจึงจำเป็นต้องพยายามมองจากหลายมิติเพื่อให้ได้มาซึ่งความเป็นองค์รวมของปรากฏการณ์ ผู้วิจัยจึงได้เฝ้าสังเกต ร่วมกิจกรรม และติดตามอย่างต่อเนื่อง การวิจัยครั้งนี้จึงมิใช่การใช้เกณฑ์ของผู้วิจัยในการตัดสินปรากฏการณ์ หรือให้ความหมายต่อปรากฏการณ์และพฤติกรรมของผู้ถูกวิจัย

ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามแผนการวิจัยดังนี้

แหล่งข้อมูล

1. การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร

1.1 ศึกษาแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

หลังจากที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาโทสาขาการศึกษา นอกระบบแล้ว ก็ได้พยายามศึกษาหาความรู้ โดยได้พยายามทุ่มเทและให้ความสำคัญกับการ ศึกษาเอกสารโดยการอ่าน และค้นคว้าจากตำราเรียน เอกสารวิชาการ บทความต่าง ๆ ตลอดจน ผลงานทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานอกระบบ ได้พยายามอ่านและทำความเข้าใจ กับแนวคิดทางวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของสังคมในแง่การเรียนรู้และการศึกษา จนได้พบว่า ผู้ วิจัยเองมีความสนใจในการปรับตัวของชุมชนตั้งแต่อดีตที่มีพลวัตในแต่ละพื้นที่แตกต่างกัน ตามเงื่อนไขและบริบทของแต่ละพื้นที่ และได้เกิดความสนใจในแนวคิดเรื่องประชาสังคม ซึ่ง อาจจะเรียกว่าเป็นแนวคิดใหม่ในสังคมไทยตามทัศนะของนักการศึกษาและนักวิชาการ ถึงแม้จะมีการยืนยันจากนักวิชาการทางสังคมวิทยาและมนุษยวิทยาว่า แนวคิดประชาสังคมมีมา นานแล้ว แต่เป็นวิถีของชาวตะวันตกเสียมากกว่า (พ.ศ 2541) แต่ด้วยการพยายามทำความเข้าใจและการศึกษา วิถีวัฒนธรรมของสังคมไทยภาคเหนือ ทำให้ผู้วิจัยมีความเห็นว่าแนวคิด ประชาสังคมไม่ได้แตกต่างหรือเป็นสิ่งใหม่สำหรับสังคมชนบทภาคเหนือ ทำให้ผู้วิจัยสนใจแนว คิดนี้ จึงได้พยายามศึกษาค้นคว้าและทำความเข้าใจแบบเจาะลึกในแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง จนสามารถอธิบายและวิเคราะห์ประเด็นที่สนใจจนนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้

1.2 เอกสารข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ นอกจากจะศึกษาเอกสารทางวิชาการแล้ว การที่จะได้ มาซึ่งข้อมูลในการวิเคราะห์ชุมชน มีความจำเป็นอย่างมากที่จะต้องอาศัยข้อมูลที่เป็นเอกสาร ที่ทาง ราชการบางส่วนได้ทำการสำรวจไว้แล้ว เพื่อเป็นข้อมูลในการตรวจสอบความถูกต้อง และทราบข้อมูลบางส่วนที่ผู้วิจัยไม่สามารถเก็บได้ครบถ้วน ซึ่งเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ ชุมชน เช่น ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ข้อมูลการพัฒนาชุมชน (กชข.2ค) ของสำนัก งานพัฒนาชุมชนประจำตำบลและอำเภอ สมุดบันทึกการประชุมของกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ใน ชุมชนที่ศึกษา รายงานสรุปผลการดำเนินงานของสภาตำบลรวมทั้งแผนพัฒนาหมู่บ้านของ กรรมการหมู่บ้าน เป็นต้น

2. การศึกษาจากตัวบุคคล

2.1 นักวิชาการ

ในการทำความเข้าใจเรื่อง แนวคิดประชาสังคม หลังจากได้ศึกษาจากเอกสารตำราทางวิชาการต่าง ๆ แล้ว ในขั้นแรกผู้วิจัยได้ตรวจสอบความเข้าใจ โดยการเสนอความคิดแลกเปลี่ยน ทำความเข้าใจในแนวคิดกับคณะอาจารย์ประจำสาขาวิชาอย่างสม่ำเสมอ พยายามค้นคว้าในประเด็นที่ผู้วิจัยยังขาดความเข้าใจด้วยการอ่านและนำเอาความคิดเห็นไปแลกเปลี่ยนกับคณาจารย์ทั้งในสาขาและนอกสาขา เช่น ขอคำปรึกษาจากอาจารย์ ดร. อานันท์ กาญจนพันธ์ รองศาสตราจารย์ ยศ สันตสมบัติ อาจารย์ ดร. ชยันต์ วรรธนะภูติ จากคณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อาจารย์สมพันธ์ เตชะอธิก แห่งสถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น อาจารย์ ดร.อรรณพ พงษ์วาท จากภาควิชาบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งก็ได้รับความเมตตาจากคณาจารย์เป็นอย่างดี นอกจากนั้นผู้วิจัยยังได้พยายามเข้าร่วมในการประชุมสัมมนาทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทางประชาสังคมอยู่ตลอดเวลา เพื่อเสริมทักษะในด้านการคิดและการมองปรากฏการณ์ในสังคม นับว่าคณาจารย์ทุกท่านเป็นผู้ที่ทำให้ผู้วิจัยเกิดการเรียนรู้จากการได้รับคำแนะนำ และให้โอกาสแก่ผู้วิจัยในการแลกเปลี่ยนแนวคิดสามารถทำให้ผู้วิจัยเกิดกรอบแนวคิดในการทำวิจัยครั้งนี้ได้สำเร็จ

2.2 บุคคลในชุมชน

การทำวิจัยครั้งนี้ มุ่งทำความเข้าใจบริบทและปรากฏการณ์ของชุมชนในการปฏิบัติการทางสังคม ว่ามีลักษณะขององค์ประกอบความเป็นประชาสังคมอย่างไร ผู้วิจัยได้กำหนดบุคคลที่จะให้ข้อมูลออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

2.2.1 กลุ่มผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน นายป่วน ฑีฆาวงศ์ ล่ามฝ่ายแก่ง พ่ออินเหรียญ ยั้งยืน ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน พ่อดำ ฑีฆาวงศ์ แม่หลวงเกียง (แม่หม้อนั่ง) อดีตพ่อกำนันจรรยา หาญยุทธ์ ท่านพระครูสุภัท นันทคุณ เจ้าอาวาสวัดป่าเหมือด ตลอดจนผู้อาวุโสอีกหลายท่าน ที่สามารถลำดับเหตุการณ์หรือบอกประวัติของชุมชน อธิบายวิถีชีวิต ความเชื่อ วิถีปฏิบัติ การจัดการและการได้รับผลประโยชน์จากธรรมชาติ จากอดีตจนถึงปัจจุบัน

2.2.2 สมาชิกของชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติการทางสังคมในด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นทั้งกลุ่มวัยกลางคน กลุ่มเยาวชน ที่ได้รับการสืบทอดความเชื่อ วิถีปฏิบัติ พิธีกรรมต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตในชุมชน เช่น นางเครือวัลย์ หาญยุทธ์ ประธานกลุ่มสตรี ทอผ้า และสมาชิก อบต. นางสาวรัตน์ณี ทิฆามวงศ์ ประธานกลุ่มเยาวชน นางจันทร์ ใหม่น้อย ผู้ขาดที่นาทำกิน และชาวบ้านในหมู่บ้านหัวน้ำ

2.2.3 บุคคลจากภายนอกชุมชน วิถีชีวิตของชุมชนชนบทในปัจจุบัน ย่อมไม่สามารถหลีกเลี่ยงกระแสการพัฒนาและเกี่ยวข้องกับบุคคลภายนอก ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงได้กำหนดบุคคลภายนอกที่เข้าไปสัมพันธ์กับชุมชนที่ศึกษา อันประกอบไปด้วย เจ้าหน้าที่ของรัฐจากหน่วยงานต่าง ๆ เช่น ด.ต.เชวงศักดิ์ ศิริวัฒนานนท์ ฝ่ายงานชุมชนและมวลชนสัมพันธ์ สถานีตำรวจภูธร อำเภอปัว นางสุนันท์ สมพรหมปัน เจ้าพนักงานสาธารณสุขชุมชน สถานีอนามัยศิลาแลง อาจารย์อนันต์ ตาคำ อาจารย์ใหญ่โรงเรียนไตรประชาวิทยา พ่อเจริญ โวทาน กรรมการศึกษาโรงเรียนไตรประชาวิทยา ท่านพระครูพิทักษ์ นันทคุณ ประธานกลุ่มอักษเมืองน่าน นายสถาพร สมศักดิ์ นักวิชาการของกลุ่มอักษเมืองน่าน และเจ้าหน้าที่จากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอปัว ตลอดจนสมาชิกสภาตำบลและกลุ่มสตรี ทอผ้าจากหมู่บ้านใกล้เคียงที่เชื่อมโยงมาเป็นเครือข่ายกับหมู่บ้านหัวน้ำ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่สำคัญที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ตัวผู้วิจัย โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลดังนี้

1. การสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้างแน่นอน (Nonstructured Interview) เป็นการสัมภาษณ์ที่ไม่มีการกำหนดคำตอบไว้แน่นอนตายตัว คำถามที่ใช้และลำดับคำถามจึงเปลี่ยนแปลงยืดหยุ่นได้ ผู้สัมภาษณ์มีอิสระในการดัดแปลงคำถามได้เหมาะสม แต่ก็จะเป็นไปตามที่ได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ และผู้ตอบก็มีอิสระในการตอบ

2. การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key-Informant Interview) คือการซักถามบุคคลในพื้นที่วิจัยที่ผู้วิจัยเลือกขึ้นมาเพราะเห็นว่ามีคุณสมบัติพิเศษ เป็นสมาชิกของกลุ่ม ต่าง ๆ เช่น นายฝ่าย อาจารย์วัด ผู้นำทางพิธีกรรม ผู้ใหญ่บ้าน หัวหน้ากลุ่ม ผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้ขาดโอกาส ในการให้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกับชุมชน เช่นผู้ไม่ได้ใช้เหมืองฝาย เป็นต้น

3. แบบบันทึกข้อมูล เพื่อป้องกันการลืม การจดบันทึกผู้วิจัยได้จัดทำสองขั้นตอน คือ การจดบันทึกย่อขณะกำลังสังเกต หรือทันทีหลังการสังเกตเห็น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของการเก็บข้อมูล ขั้นที่สอง คือ นำบันทึกย่อที่เขียนไว้มาเรียบเรียงเป็นบันทึก ที่มีข้อความขยายมากขึ้น(Expanded Note) ในบางครั้งผู้วิจัยได้ใช้วิธีบันทึกเทปในขณะที่สัมภาษณ์ แล้วจึงนำมาเรียบเรียงในภายหลัง

4. วิธีการสังเกต (Observation) ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant – Observation) และเทคนิคการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Nonparticipant - Observation) ควบคู่กันไป ซึ่งในการศึกษาได้มีโอกาสใช้เครื่องมือทั้งสองแบบในขณะที่ศึกษาในชุมชน

การสังเกตแบบมีส่วนร่วมผู้วิจัยได้ใช้ขณะลงไปทำงานในไร่นาโดยได้ไปช่วยครอบครัวของ พ่อคำ ทีฆาวงศ์ ซึ่งเป็นครอบครัวที่ผู้วิจัยได้ไปพักอาศัยด้วยในขณะที่เข้าไปศึกษาในชุมชน จึงทำให้ได้มีโอกาสได้ร่วมกิจกรรมของครอบครัวแทบทุกกิจกรรม ผู้วิจัยได้ใช้โอกาสนี้เก็บข้อมูลไปพร้อม ๆ กับการร่วมกิจกรรมของครอบครัวพ่อคำ ไปด้วย

การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้ใช้ทุกขณะที่อยู่ในชุมชน ซึ่งจะต้องใช้ความเป็นคนช่างสังเกตแต่ก็ไม่ได้ให้ผู้ถูกสังเกตรู้ตัวว่าผู้วิจัยกำลังสังเกตพฤติกรรมหรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ เทคนิคนี้จะต้องใช้ความสามารถพิเศษ เพื่อมิให้ชาวบ้านเกิดความระแวงสงสัยหรือเกิดความอึดอัดในขณะที่ผู้ศึกษาทำการวิจัยอยู่ เนื่องด้วยในขณะที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษา กำลังอยู่ในระยะของการประจวบองค์การบริหารส่วนตำบลดีเด่นระดับภาค ประกอบกับหมู่บ้านหัวน้ำเป็นพื้นที่ใกล้เคียงกับหมู่บ้านที่มีเสียงเล่าลือว่า เป็นแหล่งผลิตยาบ้าของจังหวัดด้วย

5. การสนทนากลุ่ม (Grop Discussion) ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือนี้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ด้วยอีกวิธีหนึ่ง โดยได้ทำการหาข้อมูลแบบสนทนากลุ่ม ระหว่างการสนทนาของผู้ที่มีอาชีพเดียวกัน เช่น กลุ่มทอผ้า กลุ่มเหมืองฝาย กลุ่มทำนา กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอนุรักษ์ป่า และอีกหลาย ๆ กลุ่ม โดยไม่ได้ใช้การนัดหมาย แต่จะเป็นการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในวงสนทนาในขณะที่กลุ่มกำลังพูดคุยสนทนากันอยู่ หรือกลุ่มต่าง ๆ กำลังทำกิจกรรมกันอยู่ ซึ่งการทำตัวให้เข้าไปมีส่วนร่วมในวงสนทนาได้นั้น จำเป็นที่ผู้วิจัยจะต้องมีความคุ้นเคยกับผู้ถูกศึกษาเป็นอย่างดี ในกรณีนี้ผู้วิจัยได้ใช้ระยะเวลาในการทำ ความคุ้นเคยกับชุมชนที่ศึกษาโดยการทำตัวเป็นสมาชิกคนหนึ่งของหมู่บ้าน ผ่านทางครอบครัวของพ่อคำ ทีฆาวงศ์ โดยได้พักอาศัยและ

กระทำตัวเป็นคนในครอบครัวของพ่อค้า จนชาวบ้านเกิดความคุ้นเคยกับผู้วิจัย และให้ความเป็นกันเองในการสนทนา ซึ่งการเก็บข้อมูลของผู้วิจัยในขณะที่สนทนากลุ่มผู้ให้ข้อมูลแทบจะไม่รู้ตัวเลยว่า กำลังให้ข้อมูลอยู่ อย่างไรก็ตามกว่าที่จะได้ข้อมูลที่ต้องการในขณะที่สนทนา ผู้วิจัยต้องใช้โอกาสที่มีช่องทางให้ ในการให้คำถามที่เชื่อต่อการเป็นข้อมูลอย่างทันทีทันใด เพื่อเปิดประเด็นในการสนทนาในหัวข้อที่ผู้วิจัยต้องการในการสนทนากลุ่มผู้วิจัยได้ใช้พลวัตของกลุ่ม (Group dynamis) เป็นสิ่งกระตุ้นให้สมาชิกในกลุ่มได้แสดงความคิดเห็น และทัศนคติอย่างเปิดเผยและจริงใจในขณะที่สนทนากัน ซึ่งความคิดเห็นของคนหนึ่งในกลุ่มสามารถไปกระตุ้นให้คนอื่น ๆ ได้พูด อยากแสดงความคิดเห็น อยากแสดงทัศนะและประสบการณ์ของตนเกี่ยวกับเรื่องราวที่กำลังสนทนากัน

การเก็บข้อมูลในลักษณะนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นการเก็บข้อมูลพร้อมกับเป็นการตรวจสอบข้อมูลไปด้วยในตัว ถึงแม้จะต้องใช้ระยะเวลาตามที่ตาม ผู้วิจัยถือว่า การหาข้อมูลด้วยวิธีนี้เป็นประโยชน์อย่างมากในการทำวิจัยครั้งนี้

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

หลังจากที่ผู้วิจัยได้มีการเตรียมการในการเก็บรวบรวมข้อมูล จนพร้อมที่จะทำการวิจัยแล้ว จึงได้เดินทางไปยังพื้นที่ที่ทำการวิจัย คือ หมู่บ้านห้วยน้ำ หมู่ที่ 5 ตำบลศิลาแลง อำเภอบัว จังหวัดน่านซึ่งผู้วิจัยได้ประพุดติปฏิบัติตนเสมือนสมาชิกคนหนึ่งของชุมชนแห่งนี้ โดยการเข้าไปแนะนำตัวเอง และชี้แจงวัตถุประสงค์ของการเข้ามาศึกษาในชุมชนกับผู้ใหญ่บ้าน และได้ขอพักอาศัยอยู่ในชุมชนในช่วงเวลาที่ต้องการข้อมูลแบบเจาะลึก ซึ่งก็ได้รับความกรุณาจากท่านผู้ใหญ่ป่วน ธิมาวงศ์ ให้พักอาศัยอยู่กับครอบครัวที่เป็นญาติของท่าน คือ ครอบครัวของพ่อค้าและแม่ล่อน ธิมาวงศ์

ทำให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสมองและศึกษาชุมชนในสายตาของคนใน ทำให้เกิดความยุติธรรมต่อข้อมูล โดยไม่ได้เอาเกณฑ์ของผู้วิจัยกำหนด ทำให้บุคคลที่ผู้วิจัยพูดคุยด้วยไม่อึดอัด แต่กลับเป็นความรู้สึกที่อยากจะเป็นมิตรด้วย และในการเข้าไปศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้แสดงสถานภาพเป็นนักศึกษาจากคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้มาทำการศึกษาลักษณะความเป็นอยู่ ความเป็นชุมชนและวิถีชีวิตของผู้คนในหมู่บ้านห้วยน้ำ ซึ่งก็ได้รับการยอมรับจากชุมชนเป็นอย่างดี

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งช่วงระยะเวลาของการศึกษาและเก็บข้อมูลออกเป็น 3 ระยะ คือ

ระยะแรก

ในช่วงเดือน กันยายน 2540 ถึงเดือน มีนาคม 2541 ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาพื้นที่จังหวัดน่าน โดยได้เลือกศึกษาองค์กรท้องถิ่น "กลุ่มอัครเมืองน่าน" ที่มี ท่านพระครูพิทักษ์ นันทคุณ (สงวน จารุณโน) เป็นประธานกลุ่ม และได้ศึกษากลุ่มที่เรียกตนเองว่า "กลุ่มประชาคมน่าน" ที่มีที่ทำการอยู่ที่โรงพยาบาลน่าน จึงทำให้ในช่วงนี้ ผู้วิจัยได้รับทราบแนวคิดและการทำงานขององค์กรท้องถิ่นทั้งสองอย่างชัดเจนขึ้น

การเข้าไปศึกษาในช่วงนี้ผู้วิจัยยังใช้การวิธีการเข้าพื้นที่แบบ ไป - กลับ เป็นการศึกษาเพื่อสร้างความคุ้นเคยและเป็นการเก็บข้อมูลเบื้องต้น เพื่อหาพื้นที่ในการทำวิจัยให้ครอบคลุมขอบเขตเนื้อหาของผู้วิจัยให้มากที่สุด ซึ่งก็ได้รับความเมตตาจากท่านพระครูพิทักษ์ นันทคุณ ที่ให้ที่พักอาศัยและการอำนวยความสะดวกในเรื่องของยานพาหนะในการเดินทาง และยังได้รับความเป็นกันเองจากน้อง ๆ กลุ่มอัครเมืองน่านเป็นอย่างดี ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนแนวคิดจากประสบการณ์ของการทำงานในพื้นที่ของกลุ่มอัครเมืองน่าน นอกจากนั้นผู้วิจัยยังได้เดินทางร่วมไปกับคณะกรรมการทำงานของกลุ่มอัครเมืองน่านด้วย ประกอบกับเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่กลุ่มอัครเมืองน่านได้รับทุนในการวิจัยชุมชนภายใต้ขอบเขตของ "การส่งเสริมความเป็นประชาคมให้กับองค์การบริหารส่วนตำบล" จึงได้เกิดการแลกเปลี่ยนแนวคิดและหาพื้นที่เป้าหมายในการวิจัยร่วมกัน โดยทางกลุ่มอัครเมืองน่านได้เลือกศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลศิลาแลง ผู้วิจัยจึงได้ทำการเลือกหมู่บ้านหัวน้ำ ซึ่งเป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลศิลาแลง เนื่องจากผู้วิจัยมีความคุ้นเคยกับพื้นที่ และผู้นำทางการในตำบล จากการที่ได้เข้าไปศึกษาพร้อมกับกลุ่ม อัครเมืองน่านมาแล้วในระยะหนึ่ง

ในการรวบรวมข้อมูลในระยะแรก ผู้วิจัยเกิดความรู้สึกหนักใจเนื่องจากความเป็นนักวิจัยมือใหม่ แต่ก็ได้อาศัยข้อมูลมือสองจากองค์การบริหารส่วนตำบลศิลาแลงที่ได้จัดทำไว้บางส่วน ข้อมูลจากท่านผู้ใหญ่บ้านหัวน้ำ และข้อมูลจากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอปัว สำนักงานการปกครอง สถานีตำรวจภูธรอำเภอปัว ตลอดจนข้อมูลบางส่วนจากโรงเรียนไตรประชาวิทยาและวัดป่าเหมือด เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นปัจจุบันที่สุด

ในการเก็บข้อมูลในระยะแรกนี้นับว่าประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ผู้วิจัยได้ตั้งเอาไว้ ถึงแม้ว่าจะมีปัญหาในการรวบรวมข้อมูลบ้าง เช่น การที่ต้องเดินทางจากบ้านมาอยู่ในถิ่นที่ไกลจากบ้านของตนเอง และต้องปรับเปลี่ยนนิสัยการกิน การอยู่และการปฏิบัติกิจกรรมในการดำรงชีวิตประจำวัน ต้องพยายามทำตนไม่ให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึกว่าผู้วิจัยมีความแปลกแยกไปจากชุมชน เป็นต้น

ระยะที่สอง

เดือนเมษายน 2541 ถึง เดือนสิงหาคม 2541 หลังจากที่ได้รับทราบข้อมูลเบื้องต้นมาพอสมควรแล้ว จึงทำการศึกษาประวัติศาสตร์และความเป็นชาติพันธุ์ของชุมชน ตลอดจนบริบททั่วไป โดยได้เข้าไปพักอาศัยอยู่กับครอบครัวของ พ่อตา ที่ชาววงศ์ โดยให้ความสำคัญกับการทำความเข้าใจกับพื้นที่ของหมู่บ้าน ทำความเข้าใจกับวิถีชีวิตของชาวบ้านหัวน้ำที่ผูกพันอยู่กับลำน้ำกุน ได้ใช้วิธีการสนทนาพูดคุย และร่วมทำกิจกรรมในไร่นา พร้อมกับพ่อตา ได้สนทนากับผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน เช่น พ่อจรรยา หาญยุทธ์ อดีตผู้ใหญ่บ้าน และกำนันตำบลศิลาแลง พ่อปิ่น สุทธาวาส ล่ามบ้าน (ประชาสัมพันธ์/ปฏิคม) ของหมู่บ้านหัวน้ำ ตลอดจนเด็กวัยรุ่นในหมู่บ้าน โดยการนำของนางสาวรัตนชนี ที่ชาววงศ์ ลูกสาวของผู้ใหญ่บ้านที่มีตำแหน่งเป็นประธานกลุ่มเยาวชนของตำบลศิลาแลงด้วย ในช่วงนี้นอกจากเป็นการเก็บข้อมูลทางกายภาพของพื้นที่แล้วยังได้ศึกษาเกี่ยวกับความเป็นชาติพันธุ์ท้องถิ่นของผู้คนในหมู่บ้านหัวน้ำด้วย สิ่งที่ผู้วิจัยรู้สึกประทับใจ คือ ความเป็นกันเอง และความมีน้ำใจของผู้คนในหมู่บ้านที่มอบให้กับผู้วิจัย จนเกิดความรู้สึกผูกพัน เปรียบได้กับการอยู่อาศัยในชุมชนของตนเอง

ถึงแม้ว่าชุมชนบ้านหัวน้ำจะใช้ภาษาไทยลื้อ (ใกล้เคียงกับภาษายองของจังหวัดลำพูน) แต่ก็ทำให้ผู้วิจัยมีปัญหาในการแปลความหมายของคำพอสมควร ถึงแม้ว่าภาคศัพท์บางคำ จะคล้ายกับภาษาพื้นเมืองที่เป็นภาษาถิ่นของผู้วิจัยอยู่แล้ว เช่น การใช้คำถามที่ต้องการทราบวิถีปฏิบัติของชุมชน เช่น งานฉลองการขึ้นโรง ภาษาเขียงใหม่ ใช้คำว่า ปอย แต่ไทยลื้อ ใช้ว่า งานฉลอง คำว่า ปู ยา ตา ยาย เขียงใหม่ใช้ว่า ป้อฮ่วย แม่ฮ่วย แต่ไทยลื้อ ใช้ว่า ป้อหลวง แม่หลวง ฯลฯ ซึ่งทำให้ผู้วิจัยต้องทำการศึกษาถึงความหมายของการใช้ภาษาอยู่พอสมควร ทำให้ในขณะสัมภาษณ์ถ้าคำไหนไม่เข้าใจก็จะซักถามเป็นครั้งคราว

ในช่วงนี้หลังจากที่ผู้วิจัยได้มีความคุ้นเคยและสนิทสนมกับคนในชุมชนแล้ว การเข้าไปในชุมชนในระยะที่สอง จึงได้รับการทักทายจากชาวบ้านอย่างเป็นกัลยาณมิตร ผู้วิจัยได้ถือโอกาสนี้เพื่อทำการศึกษแบบเจาะลึกตามประเด็นที่ผู้วิจัยสนใจศึกษา คือ การศึกษาการปฏิบัติการทางสังคมของผู้คนในชุมชน ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลหลักจากบุคคล 3 กลุ่ม ในชุมชนและจากบุคคลนอกชุมชน คือ กลุ่มผู้นำในชุมชน เช่น นายป่วน ฑีฆาวงศ์ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านหัวน้ำ นายเหรียญ ช่างเหล็ก ลำฝ่ายแก้ง พ่อจรรยา หาญยุทธ์ อดีตกำนันตำบลศิลาแลง แม่หลวงเกียง ต๊ะแก้ว หมอแก่งข้าวหรือแม่หมอหนึ่ง (หมอเมื่อหรือผู้ที่ชาวบ้านมาพึ่งพา เวลาเจ็บป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ ซึ่งเป็นการช่วยเหลือกันตามความเชื่อของชุมชน) ท่านพระครู สุภทันนทคุณ เจ้าอาวาสวัดป่าเหมือด นางเครือวัลย์ หาญยุทธ์ ประธานกลุ่มสตรีทอผ้า พ่อหลวงเจลิยว ขาคำ ที่ปรึกษาอาวุโสของกิจกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้าน นอกจากนั้น ยังสอบถาม สันทนากับผู้คนทั่ว ๆ ไปในชุมชนที่มีส่วนร่วมในการเป็นสมาชิกของกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน เช่น สมาชิกของกลุ่มร้านค้า สมาชิกของกลุ่มทอผ้า ผู้ที่ทำงานในไร่นาตลอดจนเด็กวัยรุ่นในหมู่บ้าน และกลุ่มบุคคลสุดท้ายคือ บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติการทางสังคมของ ผู้คนใน หมู่บ้านหัวน้ำ เช่น ครูในโรงเรียน เจ้าหน้าที่ตำรวจที่เข้ามาส่งเสริมความสัมพันธ์กับชุมชน เจ้าหน้าที่พัฒนากรอำเภอ เจ้าหน้าที่อนามัยตำบล เจ้าหน้าที่พัฒนาเอกชน ตลอดจนท่านพระครู พัทธกษณ์นทคุณ ประธานกลุ่มอัยกเมืองน่าน ซึ่งบุคคลเหล่านี้ได้ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่องาน วิจัยครั้งนี้ทั้งสิ้น

หลังจากที่ผู้วิจัยได้ศึกษาการปฏิบัติการทางสังคมในประเด็นต่าง ๆ ของ ชุมชนบ้านหัวน้ำจนเกิดความพอใจในระดับหนึ่งแล้ว จึงได้ใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลและ ตรวจสอบข้อมูลแบบสนทนากลุ่ม (Group Discussion) ซึ่งการสนทนากลุ่มผู้วิจัยมิได้มีการ นัดหมายให้ชาวบ้านมารวมกลุ่มแต่อย่างใด แต่ผู้วิจัยจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการรวมกลุ่มของ กิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน เช่น เข้าไปสนทนากับสมาชิกกลุ่มทอผ้า ซึ่งเขาจะมีการรวมตัวกันในช่วงบ่ายของแต่ละวัน ณ บ้านของแต่ละคนซึ่งจะไม่แน่นอน เป็นการรวมตัวในรูปแบบเป็นการ เยี่ยมเยียนกัน ได้ถามสารทุกข์สุกดิบกันและร่วมรับประทานอาหารของว่างกัน เช่น ส้มตำกันบ่อยครั้ง หรือการร่วมสนทนากับกลุ่มผู้ขายในงานส่วนรวมของหมู่บ้าน เช่น สนทนากันในงานแต่งงาน งานบวช ฯลฯ โดยทำตัวเข้าเป็นสมาชิกในการสนทนา และพูดคุยในประเด็นที่เราสนใจ เพื่อหา คำตอบ ซึ่งในการกระทำดังนี้ผู้วิจัยถือว่าเป็นทั้งการเก็บข้อมูลซึ่งเกิดขึ้นในการสนทนาและเป็น

การตรวจสอบข้อมูลที่เราพอทราบมาแล้วในการสนทนาด้วย นอกจากนั้น กิจกรรมลักษณะนี้ ผู้วิจัยยังได้นำไปใช้ที่วัดในวันธรรมสวนะ และวันธรรมดาซึ่งที่วัดป่าเหมือดในขณะที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษากำลังมีการปรับปรุงซ่อมแซมวิหาร จึงมีผู้คนที่ส่วนมากจะเป็นผู้ชายในวัยแรงงานและผู้เฒ่าผู้แก่เข้าไปดูและช่วยเหลือพระสงฆ์อยู่

การศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลในระยะที่สองนี้นับว่ามีความลำบากพอสมควร เพราะต้องศึกษาอย่างเจาะลึก โดยเฉพาะประเด็นของความคิดสำนึกเพื่อส่วนรวม จะต้องเป็นการใช้คำถามที่พยายามไม่ให้ผู้ถูกวิจัยเกิดความรู้สึกว่าเป็นการดูถูกการทำงานของเขา และการเข้าไปหาข้อมูลในแต่ละครั้งจะต้องพยายามไม่ให้รบกวนเวลาในการทำงานของผู้ถูกวิจัย ผู้วิจัยจึงต้องให้ความพยายามและความอดทนในการสอบถามและความเพียรในการไปเก็บข้อมูล ต้องไปหลาย ๆ ครั้ง บางครั้งไม่พบผู้ที่ให้ข้อมูลก็จะต้องแก้ไขปัญหาด้วยความพยายาม ค่อยเป็นค่อยไป ตามสถานการณ์และบรรยากาศที่จะเอื้ออำนวยและด้วยสถานการณ์ของความเป็นผู้หญิงในการเก็บข้อมูลในยามค่ำคืนภายใต้วัฒนธรรมชนบทย่อมเป็นสิ่งที่ไม่งามและไม่เหมาะสมในสายตาของชุมชน แต่การให้ได้มาซึ่งข้อมูลในการวิเคราะห์จะต้องศึกษาอย่างเจาะลึกจริงจังและพยายามเข้าไปสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในการประกอบกิจกรรมของผู้คนในชุมชน การเก็บข้อมูลช่วงนี้ทำให้ผู้วิจัยได้เกิดการเรียนรู้ในเรื่องของการปฏิบัติตนตามคำพังเพยของไทยที่ว่า “เข้าเมืองตาหลิ่ว ต้องหลิ่วตาตาม” เพื่อความไม่แปลกแยกและเป็นการสร้างกัลยาณมิตรในต่างถิ่นซึ่งถึงคำว่า “การเรียนรู้” ว่าต่างจากการเรียนเพื่อได้ความรู้ชัดเจนขึ้น จึงทำให้การศึกษาในช่วงนี้ส่งผลให้ผู้วิจัยได้รับการเรียนรู้ที่เรียกว่า เป็นการเรียนรู้จากของจริงที่มีคุณค่า เกินกว่าคำบรรยายในตำราต่าง ๆ ที่เคยศึกษามา

ระยะที่สาม

เดือนกันยายน 2541 ถึง เดือนธันวาคม 2541 ในการศึกษาระยะนี้ผู้วิจัยได้ถอนตัวออกนอกชุมชน (ลาจากบ้านของพ่อตา ที่มาวงศ์ ที่ผู้วิจัยขอพักอาศัยด้วย ในการเก็บข้อมูลระยะที่สอง) ผู้วิจัยได้ใช้เวลาช่วงสุดท้าย เป็นช่วงที่ต้องเดินทางเข้า ออกหมู่บ้านเป็นระยะ ๆ เพื่อเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ยังไม่ชัดเจนหลังจากมีการนำข้อมูลที่ได้รับในช่วงที่หนึ่งและช่วงที่สองมาเรียนเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเป็นระยะ ๆ เพื่อทำการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมจากประเด็นต่าง ๆ ที่ที่ไม่ชัดเจน ไม่ครอบคลุมเนื้อหา ไม่มีความเพียงพอในการวิเคราะห์ การ

เข้าไปหมู่บ้านในช่วงสุดท้ายผู้วิจัยใช้วิธีการแบบ ไป-กลับ จะพักในชุมชนเพียง 1-2 คืน เพราะการเก็บข้อมูลในระยะนี้จะเป็นการเก็บในส่วนที่ขาดจริง ๆ ประกอบกับในช่วงนี้ผู้วิจัยมีความคุ้นเคยกับชุมชนเป็นอย่างดีแล้ว การเดินทางเข้า ออก หมู่บ้านของผู้วิจัยในสายตาของชุมชนจึงถือเป็นเรื่องปกติ

อย่างไรก็ตามการเก็บข้อมูลในช่วงนี้ถือว่าเป็นช่วงที่สำคัญและไม่เกิดความลำบากอีกต่อไป เพราะผู้วิจัยมีความเข้าใจในปรากฏการณ์อย่างลึกซึ้งขึ้น เนื่องจากได้รับการแลกเปลี่ยนแนวคิดจากอาจารย์ที่ปรึกษาเป็นระยะ ๆ ทำให้ข้อมูลที่ได้ในช่วงนี้ถือว่าเป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยต้องการอย่างแท้จริงไม่ใช่ข้อมูลทั่ว ๆ ไปดังข้อมูลที่เก็บได้ในช่วงต้น ๆ ของการเข้าชุมชน ในการนำเสนอข้อมูลของผู้วิจัยในช่วงนี้จึงเป็นการเสนอข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ครอบคลุมขอบข่ายเนื้อหาของงานวิจัยทั้งหมดแก่อาจารย์ที่ปรึกษา

การตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงประเด็นของการวิจัยครั้งนี้เป็นสำคัญ นั่นคือ ข้อมูลที่ได้ทำการศึกษารวบรวมมานั้นมีความครบถ้วนสมบูรณ์ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้เพียงใด และสามารถตอบปัญหาของการวิจัยได้ชัดเจนสมบูรณ์ครอบคลุมแล้วหรือยัง และสอดคล้องกับกรอบแนวคิดในการวิจัยที่ได้กำหนดไว้หรือไม่เพียงใด โดยผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อมูลทุกครั้งที่ทำการศึกษาข้อมูลในชุมชนและได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ โดยได้จัดแบบบันทึกข้อมูลขึ้นมาเฉพาะ จึงทำให้มีความสะดวกในการแยกแยะหมวดหมู่และประเภทของข้อมูล และการตรวจสอบข้อมูลผู้วิจัยได้อาศัยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation Check) ซึ่งมีวิธีการดังนี้

1. การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation Check) ผู้วิจัยใช้การตรวจสอบโดยอาศัยแหล่งเวลา หมายความว่า การใช้ช่วงระยะเวลาที่แตกต่างกันในการเข้าไปเก็บข้อมูล เช่น ยามเช้า สาย เย็น นอกจากนั้นยังต้องใช้ระยะเวลาที่ยาวนาน คือทั้งไประยะหนึ่งแล้วจึงกลับเข้าไปเก็บข้อมูลเดิมซ้ำอีกครั้ง ดังนี้เป็นต้น แหล่งสถานที่และแหล่งบุคคล ซึ่งในการตรวจสอบแบบนี้ผู้วิจัยสามารถกระทำได้โดยการสนทนาพูดคุย ทั้งต่างเวลา ต่างสถานที่ และต่างบุคคล ซึ่งในการหาคำตอบในแต่ละเรื่องแต่ละประเด็นผู้วิจัยจะสนทนาสอบถามจาก

บุคคลหลายกลุ่ม ซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีการรวมตัวที่ต่างสถานที่กัน ต่างกิจกรรมในการสนทนา บางครั้งถึงแม้จะต่างกลุ่มต่างกิจกรรมก็อาจจะเป็นบุคคลคนเดียวกันที่ให้ข้อมูล

ซึ่งการกระทำวิธีนี้ต้องให้ความอดทนความพยายามและผู้วิจัยต้องสร้างบรรยากาศในการสนทนาและเลือกโอกาสในการตรวจสอบให้ให้ถูกต้องกับ เวลา สถานที่และตัวบุคคล เป็นอย่างมากมิเช่นนั้นจะเป็นการทำให้ชาวบ้านเกิดความเบื่อหน่ายในหัวข้อการสนทนาได้

2. การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation Check) ผู้วิจัยได้ใช้การสังเกตทั้งที่ได้มีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมควบคู่กับการซักถาม สัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มจากขั้นตอนที่ 1 แล้ว ยังได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารของชุมชนที่ทำได้ประกอบด้วยและยังได้นำเอาข้อมูลที่ได้รับมาทั้งหมดไปตรวจสอบกับ Key –informants ในชุมชนอีกครั้งหนึ่ง

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้มีเป้าหมายของการวิจัยครั้งนี้ ในประเด็นของความเป็นประชาสังคมในการปฏิบัติการทางสังคมของชุมชนชนบทภาคเหนือ วิธีวิเคราะห์ข้อมูลของผู้วิจัย เป็นวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลดังที่ ชยันต์ วรรธนะภูติ (อ้างแล้ว) ได้อธิบายไว้ กล่าวคือ ผู้วิจัยนำเอาข้อมูลที่ได้จากการผ่านการตรวจสอบข้อมูลมาแล้ว มาจัดกระทำให้เป็นระบบ และหาความหมายแยกแยะ อาศัยการประกอบที่เชื่อมโยงและหาความสัมพันธ์ของข้อมูลเพื่อให้สามารถนำไปสู่ความเข้าใจต่อการเกิดขึ้น การดำรงอยู่และเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ที่ศึกษาแบบแผนภายใต้บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่ศึกษาและทำความเข้าใจกับความหลากหลายและความแตกต่างของข้อมูลที่เก็บรวบรวมมา รวมทั้งการหาความสัมพันธ์ของข้อมูลแยกแยะเงื่อนไข ปัจจัยต่าง ๆ เพื่ออธิบายสาเหตุความสัมพันธ์ รวมทั้งอธิบายการเกิดขึ้น การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ที่ศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis) ของผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลตามประเด็นที่ศึกษา ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทชุมชนที่ศึกษาและแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เช่น หน่วยงานทางราชการที่เกี่ยวข้อง หน่วยงานพัฒนาองค์กรเอกชน กลุ่มฮักเมื่อนานซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาท้องถิ่น โดยผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลกระทำไปพร้อม ๆ กันตลอดเวลาที่ดำเนิน

การวิจัย กล่าวคือในแต่ละวันหลังจากเก็บข้อมูลเสร็จแล้วผู้วิจัยจะกลับมาเขียนบันทึกอย่างละเอียด พร้อมจัดหมวดหมู่ของข้อมูลเป็นด้าน ๆ ได้แก่ สภาพทางภูมิศาสตร์และทางนิเวศวิทยา ประวัติศาสตร์ชุมชนและโครงสร้างทางสังคมและองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน ซึ่งผู้วิจัยได้จัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นดังกล่าวพร้อมกับวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อม ๆ กันทุกครั้ง

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหาของการวิจัย ในประเด็นความเป็นประชาสังคม ในการปฏิบัติการทางสังคมของชุมชนชนบทภาคเหนือ ซึ่งในส่วนนี้ผู้วิจัยได้มองชุมชนในทัศนะของคนในได้อย่างชัดเจนขึ้น เมื่อได้เข้าไปอาศัยร่วมอยู่กับครอบครัวของ พ่อตา ที่มาวงศ์ เพราะว่าผู้วิจัยได้รับทราบเบื้องหลังความเป็นมาของชุมชนและ วิถีชีวิตของประชาชนกลุ่มต่าง ๆ เป็นอย่างดี ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลตามประเด็นที่ศึกษาวิจัย โดยได้กำหนดกรอบเนื้อหาคร่าว ๆ ไว้ แล้วจึงได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การสังเกตและการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลไปพร้อมกับการวิเคราะห์ข้อมูลไปด้วยทุกครั้ง เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ต้องการและครบถ้วนสมบูรณ์ตามประเด็นที่ต้องการ และหากทำการวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว เห็นว่าข้อมูลที่ทำการวิเคราะห์ได้ยังไม่เป็นที่น่าพอใจก็จะเก็บข้อมูลมาวิเคราะห์ซ้ำอีก เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลเป็นบุคคลกลุ่มต่าง ๆ และรวมถึงพื้นฐานข้อมูลระบบคิดของผู้ให้ข้อมูลต่างประสบการณ์กัน จึงจำเป็นที่จะต้องให้ความพยายามในบางประเด็นอย่างค่อยเป็นค่อยไปเพื่อให้ได้เข้าถึงข้อมูลที่แท้จริง

3. ดังนั้นการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้วิจัย จึงวิเคราะห์สลับกันไปกับการเก็บรวบรวมข้อมูลแต่ละครั้งเรื่อยไป และข้อมูลที่ได้รับจากการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด ผู้วิจัยได้นำมาสังเคราะห์เป็นภาพรวมของความเป็นประชาสังคมในการปฏิบัติการทางสังคมของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับลักษณะที่เป็นองค์ประกอบและรวมถึงปัจจัยเงื่อนไขต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดลักษณะของความเป็นประชาสังคมในการปฏิบัติการทางสังคมของชุมชน

การวิเคราะห์ข้อมูลในช่วงสุดท้ายผู้ที่มีบทบาทในการชี้แนะและตรวจสอบแนวคิดที่สำคัญยิ่ง คือ คณะอาจารย์อันเป็นที่ปรึกษาในการทำวิทยานิพนธ์ ได้ให้คำปรึกษา แนะนำ ตลอดจนช่วยเหลือในส่วนที่บกพร่อง พร้อมทั้งให้กรอบในการวิเคราะห์ที่ชัดเจนขึ้น จนสามารถทำให้ผู้วิจัยนำเอาผลของการศึกษาวิจัยมาเขียนเป็นรายงานการวิจัยครั้งนี้ได้อย่างสมบูรณ์